

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

M 69

FRUKTAN OCH SKRÄMSEL.I. Fruktan.

Anm. Beteckningarna för 'rädsla' etc. som karaktärsegenskap (feg, räddhågad etc.) ha behandlats i frågelistan "Lynne och karaktär", punkt 22.

1. Beteckningar för 'fruktan för något (farhåga för något, räds-la för något)': avhåg (bära avhåg för någon), avsky (han tordes inte av bara avsky att husbonden skulle bli ond), fara, fase, fasbälg (jag har just en fasbälg i mig till honom), fjärkan, sky, ygg (jag har haft en ygg i mig, att det skulle gå så)?

Finns andra uttryck för 'fruktan (bävan)'? Ex.: vi voro där med bävande liv 'i stor bävan'.

2. Finns särskild beteckning för 'den fruktan någon väcker genom sin blotta åsyn'? Ex.: fasa (han hade slik fasa med sig, sagt om en skollärare), hi (han har en slik hi i ögonen; ormen har en slik hi med sig), kust (han hade en token kust med sig), otta (han har otta med sig).

Beteckningar för 'som inger fruktan (respekt)': fjärksam, ågsam, agagam?

3. Beteckningar för 'frukta för (vara rädd för, befara)'? Ex.: faras (jag far fara faras, att inte han kommer), fära, farka, fjärka, kippas, oa, rädda sig, räddas, ses (jag ses inte honom något 'jag är inte alls rädd för honom'), skåss för (ingen att skåss för 'ingen att vara rädd för'), sköra.

4. Giv exempel på interjektioner, som ge uttryck för fruktan: ug-då, uga-då, ugg-då!

5. Beteckningar för 'bli rädd'? Ex.: baxta, baxtnas, farnas, flyxta, kläcka (klack), rädda sig (jag räddade mig 'jag blev förskräckt'), skräcka sig, sturna, väcka.

Finns uttryck i likhet med följande: jag blev så rädd, så jag skylde öronen (har ingen real betydelse, utan betecknar endast häftig förskräckelse)?

6. Vilka beteckningar finnas för uttryck för plötslig rädsla? Ex.: hira 'rysa av plötslig rädsla', hjärtklippad och förfimrad 'som fått hjärtklappning av plötslig förskräckelse', kippas 'rycka till av förskräckelse', hyla 'hastigt rygga tillbaka av förskräckelse'.

Beteckningar för 'skygga' (om häst): skugga, skvätta, stritta till? för 'språng av rädsla': sprätt (det kom en sprätt på mærrarna)? för 'lättskrämd (om häst); som skyggar lätt': skurren, skväter, skvättal, skvätten, skvättig, skvätträdd, skär, skären, skättrog, väcken?

7. Beteckningar för 'bestört (förskräckt, hastigt rädd)'? Ex.: annars-vid, bafs, betagen, borttagen, brått, byckt, danner (inte ska du bli danner för så litet), dåttmed, fåj, fördanad, förhavad, förtjust, greder (är du greder?), gälsen, hajig, huj-haj, harmad, hemsk, hippen, hipsen, illa-vid, kulögd (bestört så att ögonen liksom vilja tränga sig ut), nifst, nipen, rädda, skräcken, skräckt, stöss, urvånes.

Kan adjektivet rädd konstrueras utan för? Ex.: jag är rädd pros-ten, jag är inte rädd dig.

Finns särskild beteckning för 'halvt förskräckt'? Ex.: halvögd.

II. Ängslan.

Anm. Beteckningarna för 'nedslagen' etc. ha behandlats i frågelistan "Glädje och sorg", punkt 23. Beteckningarna för 'nervositet' etc. äro avsedda att behandlas i frågelistan "Människans sjukdomar".

8. Beteckningar för 'ängslan (oro, bekymmer, ångest)'? Ex.: hoktelse, illtega, kymmer, trage, tånggång, åga (ligga på åga), aga, ång.

9. Beteckningar för 'ängslig (orolig, bekymrad, full av ångest)'? Ex.: ampen (anpäl, anpén), bekymmersam, bekymmersatt, bekymrog, bekyttad, bryddog, brygd, dasen, fjärkande, fredlös, gälsen, harmad, illahållen (ja, nu har jag varit så illahållen för dig, så), illbrigd, illfredig, illhågad, illsvidande, illsatt, illsviden, illtega, illvar(s), iversint, ivrig, kummen (jag är så kummen för pengar), kymrad, ladd, upp-i-det, uti-det, ågal, ågom (jag var ågom över det där), ånger (jag är så ånger över barnom), ångse, ändaklämd.

10. Beteckningar för 'vara ängslig (bekymra sig, oroa sig)'? Ex.: anpas för, bafsnas, ill-livas, illtegas, kömmas, ryas för, själas, svislas, syta, umånas (det är inte att umånas för), ågas, agas, ångstas.

Finnas i målet särskilda uttryck med samma betydelseinnehåll? Ex.: dra ampen för, hon har väl varit mellan elden och skidan jämt 'hon har fått gå i den största ängslan jämt', ha illt i sig, jag är på kolen 'jag sitter som på glödande kol', jag har ont i mig, jag svider i livet 'jag är ängslig', ta vid sig, det ågror honom 'han är orolig över det'.

11. Beteckningar för 'oroa (göra ängslig)': acka, agga, illhugga?

12. Beteckningar för 'ängslig person': ängsling?

III. Skrämsel.

13. Beteckningar för 'skrämsel (skräck, plötslig förskräckelse)'? Ex.: avskräck, ivriighet (jag gned ifrån alltihop i ivriigheten), klack, kläck, rädsla, skrat (sätta skraten i honom), skrämsel.

Finnas hithörande ord med mera specialiserad betydelse? Ex.: räddsketa 'onödig skrämsel', skrämmeskall 'skrämsel utan grundad anledning' (nu fick hon en god skrämmeskall), björnskavra 'skräck, som kommer över den, som första gången skall skjuta en björn', hjärt-skälva 'skräck, som verkar så, att hjärtat sätter sig i halsgropen'.

14. Skrämna: är detta ord levande i målet? Finnas användningar av ordet, som avvika från riksspråket? Ex.: hon skrämde å sig honom 'hon förmådde honom genom hot att gifta sig med henne'. Användes ordet i drastiska uttryck för stark skrämsel? Ex.: han skrämde honom, så att tummarna föllo in och stortånaglarna svartnade.

15. Andra beteckningar för 'skrämma'? Ex.: döva, fasa, räda (han rädde fågeln, så han flög sin väg), rädna, skrata, skräcka, skräja, skäta, skärpa upp (skärpa inte upp hästarna!), förskärpa, skörna.

16. Beteckningar för 'skrämma bort (medelst rop eller åtbör-

der), schasa bort? Ex.: avskräka, haxa, hödja, kasa, sjakta, sjattsa på, skrata efter, tjasa.

Vilket utropsord användes, då man schasar bort mindre djur: sjatt, tjatt? Vilken buse användes för att skrämman mycket små barn: bu, bau?

17. Har särskilt instrument funnits, avsett att driva på eller jaga bort får eller andra djur: kråkslamra, skrata, harskrata, tackskrapa, tackslarpa? Beskriv i detalj instrumentets utseende (helst med teckning) och användning!

18. Beteckningar för 'fågelskrämman'? Ex.: fågelrädsel, hampåker-spöke, kråkskrämsle, korngubbe, rädda, rädkarl, skrämsle, skrata.

Beskriv i detalj fågelskrämmans utseende och användning i äldre tid!

19. Anför målets vanligaste utrop av förskräckelse! Ex.: huj, jestaligen, jästabåd, jästandes, jämmerstaligen, store nåssånär, du store mitt ham, särta-kotri, särta-koknös.

20. Beteckningar för 'beskrämma sig': gudnåda sig, korsbåva sig?

21. Beteckningar för 'skrämmande (som inger skrämman)': skrämmog?

22. Beteckningar för 'avskräckt': avskrämd, horn-öm (han blev hornöm att göra om det)?

IV. Hot.

23. Är ordet hot möjligen levande i målet? Finns möjligen något annat ord med betydelsen 'hot'?

24. Hota (hotas): är ordet levande i målet? Redogör för dess betydelse, och giv exempel på dess användning (hota med knytnåven 'hota', det far hotas med regn)!

Andra beteckningar för 'hota': ogna(s), olovas, truga, truesera?

25. Höta (hötta, hytta): är ordet levande i målet? Redogör för dess betydelse, och giv exempel på dess användning!

Andra beteckningar för 'höta': lägga i höt?

26. Finns möjligen i målet någon beteckning för 'hotfull': hotog?